
ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

А. Г. Бобкова

декан юридичного факультету
Донецького національного університету,
д-р. юрид. наук, професор,
академік НАПрН України,

ЩОДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО ТА НАУКОВОГО РІВНІВ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: вища юридична освіта, рівень вищої освіти, ступень вищої освіти, доктор філософії, доктор наук.

Новий Закон України «Про вищу освіту» (далі – Закон про вищу освіту) дає можливість зробити важливий крок для розвитку інтелектуального потенціалу країни, створення правових засад реалізації державної політики у сфері організації підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації та наближення її до змісту атестаційних процесів в розвинутих європейських країнах. Серед нових положень цього Закону – підготовка докторів філософії та докторів наук як фахівців освітньо-наукового і наукового рівнів вищої освіти, яка може початись після затвердження нових переліків спеціальностей і стандартів вищої освіти та освітньої діяльності, внесення відповідних змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та прийняття низки підзаконних нормативно-правових актів щодо такої підготовки.

При цьому освітньо-науковий рівень вищої освіти відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та / або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення (абз. 5 ч. 1 ст. 5 Закону про вищу освіту).

Науковий рівень вищої освіти відповідає дев'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи,

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

створення нових системоутворюючих знань та / або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми, яка має загально-національне або світове значення (абз. 6 ч. 1 ст. 5 Закону про вищу освіту).

Серед документів, що мають бути затвердженими є і Порядок підготовки докторів філософії та докторів наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) (далі – Порядок), обговорення проекту якого фактично завершилось. До проекту цього документа подано значну кількість пропозицій та зауважень, певна частина яких врахована розробниками, про що свідчить таблиця, представлена на сайті Міністерства освіти та науки України.

Разом з тим залишається низка питань, що потребують подальшого уточнення чи конкретизації, вирішення яких має значення для підготовки зазначених фахівців вищої юридичної освіти.

Так, основною формою підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії на освітньо-науковому рівні вищої освіти визнається аспірантура (ад'юнктура), нормативний строк навчання в якій становить чотири роки, протягом яких аспірант (ад'юнкт) зобов'язаний виконати всі вимоги освітньо-наукової програми, визначеної вищим навчальним закладом (науковою установою) для підготовки доктора філософії з відповідної спеціальності, а також підготувати дисертацію на основі самостійно проведених досліджень та захистити її у спеціалізованій вченій раді. Проте зазначений строк для підготовки і захисту дисертації такого рівня, з урахуванням досвіду підготовки кандидатських дисертацій, є, як правило, *недостатнім з різних причин*, а тому є потреба в уточненні окремих аспектів підготовки здобувачів цього рівня.

По-перше, доцільно визначитись з *умовами вступу* до аспірантури, до яких необхідно включити: наявність публікацій за обраним напрямом підготовки; рекомендацію вищого навчального закладу (наукової установи) або певного науковця, що підтверджує здатність особи до здійснення самостійної наукової діяльності.

По-друге, оскільки підготовка в аспірантурі значною мірою залежить від наукового керівництва, то необхідно забезпечити зацікавлення наукового керівника у дотриманні здобувачем встановленого строку підготовки дисертації. З урахуванням цього потребує корегування п. 25 Порядку щодо *навчального навантаження керівника* за здійснення наукового керівництва роботою одного аспіранта (ад'юнкта) у обсязі щороку 50 академічних годин, що можна вважати виправданим лише перші два роки. Для того, щоб аспірант (ад'юнкт) міг на четвертому році не тільки підготувати дисертацію, але і захистити її у спеціалізованій вченій раді, навчальне навантаження керівника третього та четвертого року підготовки аспіранта (ад'юнкта) має бути збільшено щонайменше

до 75 академічних годин, що більш реально відобразатиме фактичні затрати часу керівника.

По-третє, мало виправданим є встановлення Законом про вищу освіту чотирьохрічного *терміну навчання в аспірантурі за заочною формою*, бо загальновідомим фактом є складність поєднання звичайного робочого тижня із зайняттям науковою діяльністю у вільний від роботи час, при цьому без права на оплачену відпустку та без скорочення обсягу програми аспірантури.

По-четверте, потребує уточнення положення щодо можливості продовження навчання в аспірантурі (ад'юнктурі) або перебування в докторантурі на визначений строк *за рахунок коштів вищого навчального закладу (наукової установи)* у випадку, якщо спеціалізована вчена рада невчасно розглянула подану до захисту дисертацію або наукові результати (монографію, сукупність статей) здобувачем наукового ступеня, зокрема, стосовно того закладу (установи), який повинен сплачувати зазначені кошти, бо можливі щонайменше два варіанти: або заклад (установа), де підготовлено дисертацію і до спеціалізованої ради якого (якої) подана дисертація, або інший заклад (установа), де створена спеціалізована рада, і в яку подана до захисту дисертація.

Потребують уточнення і окремі положення щодо підготовки докторів наук. Так, бажано переглянути у бік *збільшення і щорічну норму навантаження* за здійснення наукового консультування у обсязі 50 академічних годин на одного докторанта, в залежності від року перебування в докторантурі (наприклад, 75 та 100 годин), бо протягом останніх двох років перед захистом витрати часу наукового консультанта у рази перевищують 50 годин. При цьому аргументи відхилення аналогічних пропозицій розробниками Порядку навряд чи можна вважати переконливими, зокрема, вони зводяться до того, що згідно з концепцією Порядку, вступ в докторантуру передбачається для завершення та оформлення наукових досліджень, а не для їх проведення. Для цього консультування повинно бути максимально інтенсивним, а провідні доктори наук не повинні бути перевантажені консультуванням – їх таланти потрібні для власної наукової діяльності і для науково-педагогічної діяльності на нижчих рівнях вищої освіти.

Необхідно уточнити і положення про те, що державне замовлення на підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів в докторантурі за спеціальностями розподіляється на конкурсній основі між вищими навчальними закладами та науковими установами, *у яких діють спеціалізовані вчені ради з відповідних спеціальностей*, які акредитовані Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (п. 33 Порядку). Сьогодні для створення докторантури відсутня умова щодо наявності саме докторської ради, а отже зазначена ви-

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

мога про отримання державного замовлення позбавить можливості багатьох вищих навчальних закладів (наукових установ) вести підготовку докторів наук, в тому числі для власних потреб за бюджетні кошти, і це при тому, що подати до захисту дисертацію здобувачі цього ступеня мають право до будь-якої спеціалізованої ради.

Очевидно разом із змінами у підготовці фахівців освітньо-наукового та наукового рівнів підійшов час переглянути і *вимоги до формування персонального складу* спеціалізованих вчених рад, зокрема, зменшивши кількість в їх складі штатних працівників наукової установи, вищого навчального закладу, в якому вона утворюється, з двох третин від загальної кількості фахівців до половини складу ради. Аргументом щодо залучення фахівців з інших установ (закладів) може бути як раз *забезпечення* об'єктивності, принциповості та фаховості оцінювання дисертаційних досліджень здобувачів відповідної установи (закладу), бо сьогодні на виконання вище названої вимоги до більшості спеціалізованих вчених рад залучають саме фахівців не з відповідної спеціальності, а тих, хто є фахівцями із суміжних спеціальностей та мають публікації, що можуть відноситись і до відповідної галузі науки.

Уточнення потребують і деякі інші питання щодо підготовки фахівців освітньо-наукового та наукового рівнів, на які необхідно звернути увагу науковців та внести свої пропозиції до відповідних органів, оскільки теперішній стан такої підготовки негативно впливає на розвиток юридичної науки. Серед таких питань: координація наукових досліджень у сфері правового забезпечення економіки та соціального розвитку; державне замовлення на пріоритетні правові дослідження; створення спеціальних структур для відслідковування та впровадження результатів правових досліджень у правотворчу практику та інше.

Впровадження вище наведених пропозицій сприятиме підвищенню ефективності підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів як у юридичній науці, так і в інших галузях науки.